For cited: *Balkanlı, A. O. (2019). External Debt and Growth Relationship in Turkey: An Econometric Analysis (1983-2017). Journal of Strategic Research in Social Science, 5 (1), 29-46.*

Crossref *doi: 10.26579/josress-5.1.3*

Research Article/Araştırma Makalesi

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS)
www.josress.com
ISSN: 2459-0029

Year: 2019
Volume: 5
Issue: 1

External Debt and Growth Relationship in Turkey: An Econometric Analysis (1983-2017)

Ali Osman BALKANLI[1]

Keywords
External Debts in Turkey, Economic Growth in Turkey, Debt and Growth.

Article History
Received
14 Feb, 2019
Accepted
14 Mar, 2019

Abstract
External debt is a financing method that is used frequently by most of developed and developing economies. And Turkey, as a developing economy, has also long been an economy that uses external borrowing effectively. The advantage of external debt for developing economies is that offer a funding and increase country's foreign exchange stocks, albeit with debt. Turkey has used increasingly external debt method, after 1980s, while it open economy to world. In this article, at the first stage, external borrowing process of Turkey have been analyzed from 1980 till to 2017 and then, it was investigated whether the external borrowing has an effect on economic growth by using the Cointegration and Stationarity analysis in the period of 1983-2017. Analysis has shown that foreign debts affected economic growth in the period 1983-2017.

Türkiye'de Dış Borç ve Büyüme İlişkisi: Ekonometrik Bir İnceleme (1983-2017)

Anahtar Kelimeler
Türkiye'de Dış Borçlanma, Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Borç ve Büyüme.

Makale Geçmişi
Received
14 Şubat 2019
Accepted
14 Mart 2019

Özet
Dış borçlanma gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin çoğunun sıklıkla kullandığı bir finansman yöntemidir. Türkiye de, gelişmekte olan bir ekonomi olarak, uzun süredir dış borçlanmayı etkin olarak kullanan bir ekonomidir. Dış borçlanmanın gelişmekte olan ekonomiler açısından avantajı hem bir fonlama –ödünç gelir-olanağı sunması ve hem de ülkenin döviz stoklarını, borçla da olsa artırmasıdır. Türkiye dışa açılmanın arttığı 1980 sonrasında, artan ölçüde dış borçlanma yönetimini kullanmıştır. Bu makalede, Türkiye'nin 1980 sonrasından 2017'ye dek yaşadığı dış borçlanma süreci analiz edilmiş ve bu süreçte özellikle 1983'den 2017'ye gerçekleştirilen dış borçlanmanın ekonomik büyümeye etki edip etmediği araştırılmıştır. Araştırma göstermiştir ki, dış borçlar 1983-2017 döneminde ekonomik büyümeyi etkilemiştir.

1. Giriş

1980 sonrasında dünya ekonomisinde yaşanan değişim sürecinde finansal sermayenin önündeki engellerin adım adım kalkması söz konusu olmuştur. Finansal sermayenin önündeki engeller kalkarken, finansal sermaye tüm dünyayı bir pazar yeri olarak görmeye başlamıştır. Reel yatırımların bu yıllarda sergilediği olumsuz gelişim trendleri, sermayenin göreli olarak daha fazla finansal sermaye

[1] Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1074-9069. Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat A.B.D., aobalkan@yahoo.com

biçimine dönüşmesini teşvik etmiş ve dolayısıyla bu yıllarda finansal sermaye hızlı bir büyüme sergilemiştir. Bu yıllar aynı zamanda, gelişmekte olan ekonomilerin bu fonların (finansal sermayenin) en cazip müşterisi konumunda olduğu yıllardır.

Diğer taraftan, bu yıllarda (bu yıllar dünya ekonomisinde dışa açıklığın artmaya başladığı yıllardır) gelişmekte olan ekonomilerin finansal sermayenin odaklandığı ülkeler arasında olması şaşırtıcı değildir. Çünkü bu ülkeler bu yıllar öncesinde de fon ihtiyacı içindedirler ve dolayısıyla dünya ekonomisinde gittikçe artan serbestleşme hali, bu ekonomiler için de, 1980 öncesine göre, 1980'li yıllar ve sonrasında dış fonlara daha rahat ulaşabilmek anlamına gelmiştir. Bu yıllarda Türkiye de gelişmekte olan bir ekonomi olarak geçmişten gelen tasarruf darboğazı ve döviz darboğazını bir biçimde yaşamaktadır ve bunu aşmak yolunda dış borçlanma gereksiniminde olmuştur.

Hem finansman/fonlama olanağı sunan ve hem de dış fon olduğu cihetle de döviz darboğazını aşmada bir seçenek sunan dış borçlanma, açıktır ki, ekonomide değişkenleri de etkileme gücüne sahip bir değişken konumundadır. Dış borçlanma, ekonomilerde olumlu etkilere neden olabildiği gibi, olumsuz etkilere de neden olabilir. Ve hatta bazı durumlarda ekonomik krizlere de neden olabilmektedir. Bu nedenle bir ekonomi için dış borçlanmanın gerçekleştirilebilmesi gibi, dış borçlanmanın yönetilebilirliği de büyük önem taşır. Bu yönetilebilirlik, bazı durumlarda özellikle dış borçlanmanın etkilerinin denetlenmesi anlamına da gelebilir. Bu bağlamda dış borçlar konusunda iktisat literatüründe ciddi tartışmalar vardır.

Burada, bu tartışmaların en başta geleni özellikle dış borçlanmanın ekonomik büyümeyi etkileyip etkileyemediği ya da ne düzeyde etki yapabildiği ya da olumsuz mu etkilediği konusundadır. Bu noktada da, bu makalede, Türkiye'nin 1980'lerden günümüze sergilediği borçlanma süreci ortaya konulacak, bunun ardından ise bu süreçte Türkiye'nin gerçekleştirdiği borçlanma yönelişi ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ve var ise ne yönde bir etkileşimin olduğu saptanmaya çalışılacaktır.

2. Türkiye'de Borçlanma Eğiliminin Uzun Dönem Görünümü ve Nedenleri

Tasarruf darboğazı ve döviz darboğazı 19. Yüzyıldan 20. yüzyıla gelişmekte olan ekonomilerin kurtulamadıkları, kurtulmakta ciddi olarak zorlandıkları iki ana sorun öbeği olmuştur. İşte bu iki kronik darboğazı akut olarak aşabilmek noktasında, gelişmekte olan ekonomiler için dış borçlanmanın önemli bir finansman aracı olma özelliği vardır. Ancak dış borçlanmayı sadece gelişmekte olan ekonomilerin kronik ya da akut açıklarını kapatmakta bir araç olarak görmek de yanlıştır. Dış borçlanma, gelişmekte olan ekonomilerden gelişmiş ekonomilere birçok ülkede değişik nedenlerle talep gören bir fonlama yöntemidir.

Ekonomiler iç finans piyasalarının gelişememişliğinde ya da iç tasarrufların zayıflığında ya da dışlama etkisinin yüksek düzeylerde olmasının etkisinde, dış borçlanmaya yönelebilmektedirler. Ayrıca kamu otoriteleri bazı durumlarda yatırımların finansmanı için de dış borçlanmaya gidebilmektedirler (Balkanlı,2017:381). Ülkeler ekonomilerinin özgül koşullarında çeşitli nedenlere bağlı olarak dış borçlanmalara gidebilirler ve dolayısıyla dış borçlanma yönelişinde yukarıdaki nedenler daha da çoğaltılabilir. Ancak, belirtmek gerekir ki, çoğu zaman

iç fonlama olanağının olmadığı durumda ya da özgül olarak bir tercih nedeni olarak dış borçlanmaların nedeni ya ödemeler dengesi açıklarının finansmanı, ya da bütçe açıklarının finansmanı veya ekonomik gelişmenin finansmanı olmak durumundadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde, ulusal sermaye birikiminin yetersiz olmasından dolayı istenen yatırım ve üretim düzeyinin sağlanamadığı durumlarda dış finansman kaynakları büyük bir önem arz etmektedir (Karagöz,;100,Web Erişim:7.02.2019;Kara,2001:101) . Bunun da yolu, esasen ya dış borç ve uluslararası sermaye akımı (portföy ve doğrudan yabancı yatırımlar) olmak durumundadır. Türkiye'nin dış borçlanma sürecini analiz ederken, bu durumu hatırda tutmak gerekir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin dış borçlanma sürecinden söz ederken, borçlanmanın 1980'ler sonrasına özgü bir olay olmadığını, öncesinde de ciddi bir borçlanma olgusunun var olduğu belirtilmelidir. Bu noktada, Türkiye'nin dış borçlanma sürecine bakıldığında, denilebilir ki, borçlanmada Osmanlı deneyimi sonrasında, dış borçlanmaya bakışında rota değişikliği olmak anlamında temel değişimin tarihi 1980'ler değil, özellikle 1940'ların sonlarıdır (Bilginoğlu ve Aysu,2008:2). 1945 sonrasında ülkedeki tüm siyasetçilerde savaşın diğer galibi olan Batı ve kapitalist dünyasına katılma isteği kendini gösterirken, bu süreçte, dış borçlanmaya bakışta da değişim kendini göstermiştir (Balkanlı,2018:171). Bunu saptamak noktasında 1947'de Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi) Ticaret Vekili Tahsin Bekir Balta'nın şu sözleri bu genel yönelişi ortaya koyar. Ticaret Vekili Tahsin Bekir Balta, şunları söylemektedir:

"Şimdiye kadarki C.H.P. hükümetleri gibi hükümetimiz de yeni dünya şartlarının bahşettiği imkanlardan faydalanmak suretiyle esaslı bir sanayileşme ve kalkınma programı hazırlama yönündedir... Bir memleketin ihtiyacı bulunan iktisadi teşebbüsleri, faaliyeti normal vergi kaynakları ile yapmak ne adalete uygundur ve ne de maddeten mümkündür..(Bunları) Memlekette mümkün olan kredilerden, icabında memleket dışı kredilerden de faydalanmak suretiyle behemehal bu işi tahakkuk ettireceğiz (Aktaran, Tekeli,İlkin,1981:6-7)".

Bu yıllarda Menderes hükümeti ile birlikte artan borçlanma ile kendini fiilen de gösteren bu değişim, ekonomik krizler ile karşılaşılana dek (diğer hükümetlerce de) çok büyük ölçüde sürdürülen ekonomik ve siyasal bir seçiş olmuştur. 1950'lerle başlayan bu borçlanma sürecinde, önemli bir tartışma konusu, bu kaynakların (dış borçların) ne derecede kalkınmanın finansmanına aktarılabildiği, ne derecede güncel bütçe açıklarının finansmanında kullanılabildiği, ne derecede artan nüfusun baskısında artan kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılabildiğidir.

1950'lerden 1980'lere gelene dek geçen sürede, Türkiye'de sınai üretimin ithalata bağımlılığı ve ülkenin tarımsal ürün ve hammadde ihracatı ile ekonominin gereksinim duyduğu dövizi kazanmadaki yetersizliği dış borçlanmaların önemli bir nedenini oluşturmuştur. Ki dış borçlanmaların gerçekleştirilemediği ya da dış borç ödemelerinin gerçekleştirilemediği durumlarda da, ekonomik krizler ile karşılaşılmıştır. Bu sorunsal 1970'lerin sonuna doğru, dünya ekonomisindeki petrol krizinin yansımaları ve 1974 Kıbrıs savaşının etkileri ile daha da büyümüştür (Balkanlı,2018:288/363). 1970'lerin sonuna (1980'lere) gelindiğinde, Türkiye dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in ifadesi ile "70 cent'e muhtaç"

olan bir ekonomi konumundadır(http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirel-1-cente-bile-muhtaciz-573669, Web Erişim: 09. 11.2018). Bu bağlamda, 24 Ocak 1980 Kararları bu sorunsalı çözmede önemli bir etkinlik olmuştur.

24 Ocak kararları ile birlikte, ekonominin döviz kazanım gücü farklı alanlara dönük politikalarının (ihracatın teşviki/ücretlerin sınırlandırılması/seçici kredi uygulamaları vd.) desteğinde artırılmaya çalışılırken, bu yıllardaki dışa açılma ve yapı değişimi ile 1950'lerdeki rota değişikliği bir ileri adıma taşınmıştır. Bu değişim sürecinde, disipline olan ekonominin de desteğinde dış borçlanma kanalları yeniden açılmıştır. 12 Eylül 1980'den 1983 yılına dek geçen dönem askeri bir rejim olup, dönemin Milli Güvenlik Konseyinin izin verdiği üç parti olan MDP, ANAP ve HP seçimlere katılmış ve 1983 yılı ile birlikte Türkiye demokratik hayata geçiş yapmıştır (Şahin, 301). Bu noktada denilebilir ki, 1980-1983 dönemi gelişmeler askeri yönetimin yansıması iken, 1983 sonrası gelişmeler demokratik yaşamın getirdiği seçişlerdir. Dolayısıyla dış borçlanma ekonomik büyüme etkileşiminde 1983 sonrası dönemin eğilimi normal dönemin (askeri dışı dönemler olarak) eğilimi olmak durumundadır.

Burada bu ayrım önemlidir. Çünkü askeri yönetim döneminde dış borçlanma artışı 1981'de yüzde 0.55 iken, 1982'de yüzde 2.5 iken, 1983'de yüzde 5.6'dır. GSİYH artışı ile bu yıllardaki borçlanma artışı ilişkilendirildiğinde, dış borçlanma ile büyümenin uyarıldığını söylemek zordur. Bu dönemlerde büyüme artışı dış borç artışının üzerindedir. Ancak 1984 yılıyla birlikte dış borç artışı ivme kazanmaya başlar. Öyle ki, 1984 yılında dış borçlanmada artış yüzde 7.8, 1985 yılında yüzde 20.4, 1986'da yüzde 26.6'dır. Bu artış yüksekliği daha sonraki yıllarda da sürmüştür. Buradan da denilebilir ki, 1983 yılı sonrasında belirgin bir dış borçlanma yönelişi vardır. Tüm dönem incelendiğinde, özellikle 1985-2007 döneminde (bazı yıllar dışında) genelde Türkiye'de dış borçlanma artışının GSYİH artışından daha fazla olduğu görülmektedir. Bir bakıma bu yıllarda ekonomideki harcama akımlarına belirgin bir biçimde dış borçlanma da (fon) harcama artırıcı bir kaynak-etken olarak katılmıştır. Bu durum ise alınan dış borç ile ülkenin üretim kapasitesinin artırılıp artırılamadığına (ne derecede arttırıldığına) bağlı olarak, ekonomide ilgili dönemde dış borç-ödünç büyüme ilişkisinin var olup olmadığını düşündürmüştür.

Çizelge 1: Türkiye'de GSYİH, Büyüme Oranı ve Dış borçların Gelişimi ,US $ (1980-2017)

Yıllar	GSYİH	GSYİH Büyüme Oranı	Dış Borçlar	Dış Borç Artışı	KKGDBS	KKGDBS/DBS
1980	68789289566	-2,44735043	19131092825	-	15040434135	78.6
1981	71040020140	4,856648767	19235548687	0,6	15272311775	79.4
1982	64546332581	3,563228	19715948885	2,5	16095927709	84.0
1983	61678280115	4,971081	20324049084	5,6	16070391416	79.0
1984	59989909458	6,712016	21607735275	7,8	16571790063	76.7
1985	67234948265	4,241336	26012647741	20,4	19568372741	75.2
1986	75728009963	7,012031	32933723354	26,6	24996941354	75.9
1987	87172789528	9,485539	40943579865	24,3	31684182464	77.9
1988	90852814005	2,320737	40992842916	0,1	33742055800	82.3
1989	1,07E+11	0,290244	41577128630	1,4	34989899330	84.2
1990	1,51E+11	9,266147	49424152195	18,9	38870339195	78.6
1991	1,5E+11	0,720279	50873488640	2,9	39828826640	78.3
1992	1,58E+11	5,035635	56553858154	11,2	40462716154	71.5
1993	1,8E+11	7,651265	68604763966	21,3	44063719966	64.2
1994	1,31E+11	-4,66815	66249185120	-3,5	48436753456	73.1
1995	1,69E+11	7,878267	73781102424	11,4	50317002774	68.2
1996	1,81E+11	7,379664	80624816759	9,27	49199186166	61.0
1997	1,9E+11	7,577664	84719917065	5,1	47448206111	56.0
1998	2,76E+11	2,308146	96953865166	14,4	50008216178	51.6
1999	2,56E+11	-3,38928	1,02E+11	5,2	50143296288	49.0
2000	2,73E+11	6,640147	1,17E+11	14,7	55736411678	47.6
2001	2E+11	-5,96233	1,13E+11	-3,5	53691106818	47.5
2002	2,38E+11	6,430189	1,3E+11	15,0	59605388720	45.8
2003	3,12E+11	5,608342	1,44E+11	10,8	65585464344	45.5
2004	4,05E+11	9,644246	1,6E+11	11,1	69775446875	43.6
2005	5,01E+11	9,009901	1,74E+11	8,8	64436027297	37.0
2006	5,52E+11	7,109756	2,11E+11	21,3	69901752003	33.1
2007	6,76E+11	5,030441	2,6E+11	23,2	82687731716	31.8
2008	7,64E+11	0,845219	2,91E+11	11,9	83916502475	28.8
2009	6,45E+11	-4,70445	2,79E+11	-4,1	87184897956	31.2
2010	7,72E+11	8,487358	3,01E+11	7,9	93280799218	31.0
2011	8,33E+11	11,1135	3,06E+11	1,7	95225327623	31.1
2012	8,74E+11	4,78992	3,39E+11	10,8	1,0019E+11	29.5
2013	9,51E+11	8,491316	3,9E+11	15,0	1,06279E+11	27.3
2014	9,34E+11	5,166672	4,06E+11	4,1	1,05469E+11	26.0
2015	8,6E+11	6,085899	4E+11	-1,4	1,03283E+11	25.8
2016	8,64E+11	3,183819	4,09E+11	2,3	1,07727E+11	26.3
2017	8,52E+11	7,441233	4,55E+11	11,3	1,18458E+11	26.0

Kaynak:www.worldbank.org, KKGDBS/D.B.S::Kamu ve Kamu Güvenceli Dış Borç Stoku/Dış Borç Stoku (DOD,Cari, US$).

Uzun dönemli bakıldığında, Türkiye'de kamu ve kamu güvenceli borçlanmanın payı sadece toplam borçlar itibariyle değil, aynı zamanda gerek gayri safi gelire (GNI) oranı ve gerekse ihracata oranı itibariyle azalış sergilemiştir. 1980 yılında yüzde 28.67 olan kamu ve kamu güvenceli borçların ihracata oranı 1988'de yüzde 34.33'e çıkmışsa da, zaman içerisinde azalma göstererek 2017 yılında yüzde 7.5'e inmiştir. Kamu ve kamu güvenceli dış borcun gayrisafi gelire oranı ise 1980 yılında yüzde 1.56 iken, 1994'de yüzde 6.01 olmuş, geçen zaman içerisinde dalgalanmalar gösterse de, 2017 yılında da yüzde 1.93 olmuştur.

Dış borç stokunun gayri safi gelire oranı ise 1980 yılında yüzde 28.28 iken, 1994'de yüzde 51.99'a çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda dalgalanma gösteren bu oran 2017 yılında yüzde 54.13 düzeyine yükselmiştir. Borçlanmada zaman içerisinde kamu

kesiminin payı azalırken, özel kesimin payının arttığı görülür. 1980 yılında kamu kesiminin ve kamu güvenceli borçların toplam borçlara oranı yüzde 78.6 iken, 200 yılında yüzde 37.6, 2017 yılında ise yüzde 26'ya düşmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere, zaman içerisinde kamu kesiminin dış borçlanmada payı azalırken, bunun yerine zaman içerisinde özel kesim daha fazla öne çıkmıştır. 2017 yılı itibariyle kamu kesimi ve kamu güvenceli borçların toplam borçlara oranı yüzde 30'un altındadır (%26.0).

Diğer taraftan uzun dönemli bakışta, Türkiye'de dış borçlanmada kısa dönem borçların toplam borçlara oranı 1980'de yüzde 13.1 iken, 1993'e kadar artış gösterdiği (yüzde 27), sonraki bir iki yılda kısa dönemli borç oranında azalma yaşandığı ve fakat yeniden kısa vadeli borçların toplam borçlara oranının yükselerek 2013 yılında yüzde 33.4'e çıktığı görülür. Bu oran 2017 yılında ise yüzde 25.9'dur. Süreç içerisinde dış borç faiz ödemelerinin gayri safi gelire (GNI) oranı ise 1980 yılında yüzde 1.27 iken, 1984'de yüzde 3.13'e yükseldiği, 1988'de yüzde 3.62 olduğu, sonraki yıllarda küçük marjlarla düşüş gösterdiği ve 2016 yılında da yüzde 1.7'ye düştüğü (2017'de yüzde 2.07) görülür. Zaman içerisinde dış borç faiz ödemelerinin ihracata (döviz borcunun döviz faizinin döviz gelirine) oranı zaman içerisinde dikkate değer ölçüde düşüş göstermiştir. Öyle ki 1980 yılında yüzde 23.35 olan bu oran 1997'ye kadar göreli bir düşüş göstermesinin ardından, sonraki yıllarda bir artış eğilimine girse de, 2002 yılı sonrası yeniden düşüş eğilimine girmiş ve 2017 yılında da yüzde 8.07 olmuştur. Elbette burada ihracatta yaşanan artışın faiz payını göreli olarak azalttığı gerçektir. Ancak ihracat artışı ithalat artışını besliyor olsa da, net bir durumdur ki, artan ihracat nedeniyle dış borç faiz ödemelerinin ihracat içerisindeki payı göreli olarak düşmüştür.

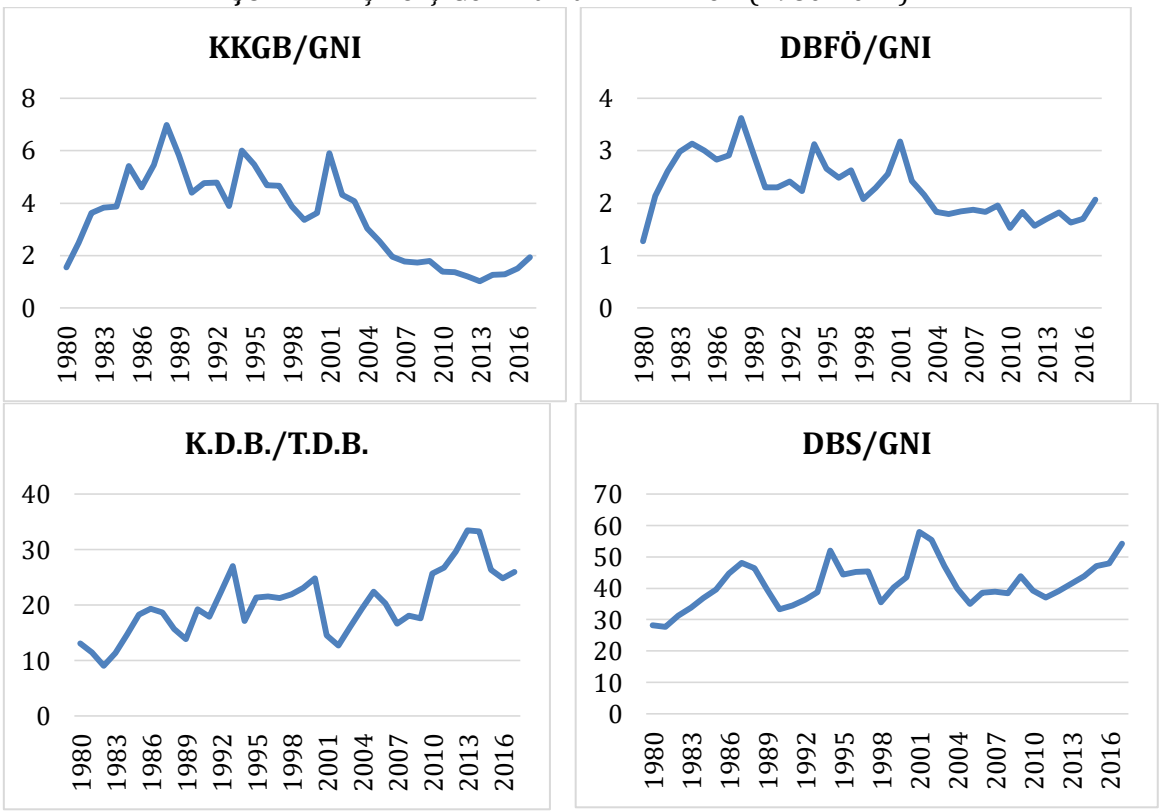
Burada belirtmek gerekir ki, Türkiye'de devletin aldığı dış borçlar, bütçede yer almadığından dolayı, alınan dış borçların nerede ve nasıl kullanıldığı bilinmemektedir. Dolayısıyla da, dış borçların büyüme üzerindeki etiklerinin doğrudan incelenebilmesi zordur (Kara,2001:100). Ayrıca dış borçlanmada, kamu kesiminin payının azaldığı ve buna karşın özel kesimin payının arttığının düşünüldüğünde, bu alanda hesaplamanın daha da zorlaştığı açıktır.

Çizelge 2: Dış Borç-Gelir İlişkisinde Temel Göstergelerinin Seyri (1980-2017)

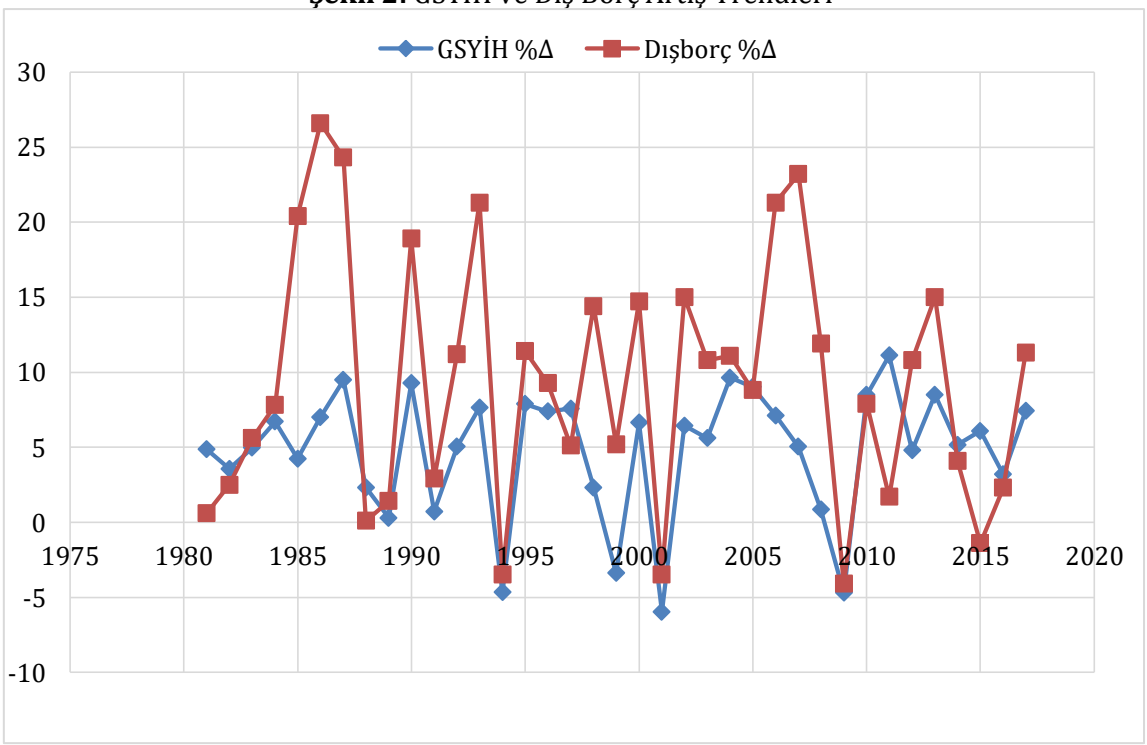
Yıllar	KKGB/İ	KKGB/GNI	DBFÖ/GNI	D.B.F.Ö./İ.	K.D.B./T.D.B.	KDB/İ	D.B.S.K.K.G.$	DBS/GNI	DBS/İ.
1980	28,67	1,56	1,27	23,35	13,1	68,1	15040434135	28,28	521
1981	28,73	2,49	2,14	24,71	11,4	36,6	15272311775	27,64	319,6
1982	28,92	3,63	2,61	20,77	8,98	22,3	16095927709	31,25	248,7
1983	29,07	3,83	2,98	22,56	11,3	28,8	16070391416	33,73	255,8
1984	23,21	3,87	3,13	18,74	14,7	32,6	16571790063	36,94	221,5
1985	31,12	5,41	3	17,27	18,3	41,7	19568372741	39,6	227,8
1986	31,12	4,6	2,83	19,12	19,3	58,1	24996941354	44,59	301,6
1987	31,93	5,45	2,91	17,08	18,6	52,5	31684182464	48,12	282
1988	34,33	6,98	3,62	17,8	15,7	35,7	33742055800	46,4	228,3
1989	32,35	5,83	2,94	16,33	13,8	30,4	34989899330	39,67	220,2
1990	29,63	4,39	2,3	15,54	19,2	43,3	38870339195	33,36	225,1
1991	30,52	4,76	2,3	14,77	17,9	39,7	39828826640	34,52	221,4
1992	29,49	4,79	2,41	14,84	22,4	50	40462716154	36,29	223,4
1993	25,23	3,9	2,23	14,47	27	67,6	44063719966	38,67	250,4
1994	25,45	6,01	3,12	13,23	17,1	37,6	48436753456	51,99	220,2
1995	23,94	5,48	2,66	11,64	21,3	41,2	50317002774	44,37	193,8
1996	17,92	4,69	2,48	9,486	21,5	37,1	49199186166	45,16	172,5
1997	16,29	4,66	2,63	9,193	21,2	33,7	47448206111	45,35	158,6
1998	18,63	3,87	2,08	10,03	21,9	37,5	50008216178	35,54	171,3
1999	17,8	3,37	2,29	12,1	23,1	49,1	50143296288	40,33	212,8
2000	18,3	3,62	2,55	12,9	24,8	54,4	55736411678	43,42	219,6
2001	21,84	5,9	3,17	11,73	14,5	31	53691106818	57,85	214,3
2002	17,59	4,31	2,42	9,886	12,7	28,7	59605388720	55,37	226,3
2003	17,12	4,07	2,16	9,107	16	31,6	65585464344	47,04	198
2004	12,85	3,04	1,83	7,707	19,3	32,6	69775446875	39,99	168,8
2005	11,4	2,54	1,79	8,039	22,4	35,2	64436027297	35	157,2
2006	8,592	1,96	1,84	8,062	20,3	34,3	69901752003	38,62	168,9
2007	7,773	1,77	1,87	8,219	16,6	28,3	82687731716	38,84	170,3
2008	7,04	1,73	1,83	7,438	18,1	28,3	83916502475	38,4	156,5
2009	7,549	1,79	1,96	8,257	17,6	32,4	87184897956	43,77	184,2
2010	6,591	1,4	1,53	7,198	25,7	47,5	93280799218	39,31	185
2011	5,996	1,37	1,83	8,004	26,7	43,3	95225327623	37,03	162,3
2012	4,948	1,21	1,57	6,429	29,6	47,4	1,0019E+11	39,06	160,4
2013	4,473	1,02	1,7	7,45	33,4	60,5	1,06279E+11	41,44	181,3
2014	5,203	1,27	1,82	7,462	33,3	59,8	1,05469E+11	43,86	179,9
2015	5,37	1,29	1,63	6,81	26,3	51,7	1,03283E+11	47,05	196,6
2016	6,693	1,51	1,7	7,499	24,8	52,4	1,07727E+11	47,86	211,6
2017	7,526	1,93	2,07	8,071	25,9	54,7	1,18458E+11	54,13	211,4

Kaynak:www.worldbank.org, KKGB/İ Kamu ve Kamu Güvenceli Borç Servisi/İhracat; KKGB/GNI Kamu ve Kamu Güvenceli Borçlar/GSG (GNI) ; DBFÖ/GNI Dış Borç Faiz Ödemeleri/GSG, D.B.F.Ö./İ. Dış Borç Faiz Ödemeleri/İhracat , K.D.B./T.D.B. Kısa Dönem Borç/Toplam Dış Borç, KDB/İ Kısa Dönem Borçlar/İhracat, D.B.S.K.K.G.$ Dış Borç Stoku, Kamu ve Kamu Güvenceli(DOD, Cari US$), DBS/GNI Dış Borç Stoku/GSG, DBS/İ. Dış Borç Stoku/İhracat

Şekil 1: Dış Borç-Gelir Zaman Dizilimleri (1980-2017)

Şekil 2: GSYİH ve Dış Borç Artış Trendleri

Kaynak: Çizelge 1-2.. KKGB/İ Kamu ve Kamu Güvenceli Borç Servisi/İhracat; KKGB/GNI Kamu ve Kamu Güvenceli Borçlar/GSG (GNI) ; DBFÖ/GNI Dış Borç Faiz Ödemeleri/GSG, D.B.F.Ö./İ. Dış Borç Faiz Ödemeleri/İhracat , K.D.B./T.D.B. Kısa Dönem Borç/Toplam Dış Borç, KDB/İ Kısa Dönem Borçlar/İhracat, D.B.S.K.K.G.$ Dış Borç Stoku, Kamu ve Kamu Güvenceli(DOD, Cari US$), DBS/GNI Dış Borç Stoku/GSG, DBS/İ. Dış Borç Stoku/İhracat

3. Dış Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Literatür Taraması

Dış borçlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki tek boyutlu bir ilişki değildir. Dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, diğer değişkenler ile etkileşimin sonucunda ortaya çıkar. Belirtmek gerekir ki, dış borçlar ekonomik döngüye katıldığında, bir fon olduğu cihetle ekonomide öncelikle harcama akımını güçlendirirler. Harcamaların artışının makro ekonomik eşitlikte, talebin artışını anlatacağı açıktır. Talebin artışı ise yöneldiği alanlara bağlı olarak, ekonomide üretim kesimleri üzerinde etkili olabilir. Eğer dış borçlar ithal ürünlerin/girdilerin alımına yönelecek ise, o zaman bu etkinin düşük düzeyde olacağı düşünülmelidir. Dolayısıyla denilebilir ki, dış borçların yöneldiği alanlar, onun ekonomideki etki düzeyinin de belirleyicisidir. Ve yine aynı zamanda dış borçların bir ekonomide olumlu etkilere sahip olabilmesi için, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahip olabilmesi için borcun faiz oranı da önemli bir belirleyicidir. Ayrıca dış borçların aktarım sürecinin uzunluğu düşünüldüğünde, dış borç ekonomik büyüme ilişkisinde anlamlı sonuçları daha ziyade orta ve uzun dönemde görmek daha mümkün olsa gerektir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, analiz yöntemlerinin farklılığın etkileri bir yana, özellikle aktarım mekanizmasındaki etkenlere bağlı olarak ülkesel farkların etkisinde, ekonometrik analizde dış borçların ekonomi üzerindeki etkilerinin ülkeden ülkeye farklılaşacağı apriorik olarak öngörülebilir. Bu durum aşağıdaki literatür çalışmalarında da görülen bir durumdur.

Çizelge 3: Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Literatür İncelemesi

Araştırmacı/Yıl	Araştırma	Elde edilen Sonuçlar
Öztürk ve Çınar,2018	Kamu Dış Borçlanması Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1975-2016)	1975-2016 dönemi Türkiye incelenmiştir. Değişkenlerin birim kök özelliklerin belirlenmesinde ADF, PP ve Ng-Perron testi kullanılmış olup, değişkenler arasındaki eşbütünleşmenin (koentegrasyonun) varlığı Engle-Granger eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Uzun dönem katsayılarının analiz edilmesinde DOLS tahmin tekniği uygulanmıştır. Değişkenlerin birinci farkında durağan olduğu, değişkenlerin eşbütünleşik olduğu, uzun dönemde kamu dış borçlanmasının ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmüştür.
Mahmoud, 2015	The Role of External Debt on Economic Growth: Evidence from Mauritania	Bu çalışma, dış borcun Moritanya'nın ekonomik büyümesindeki rolünü incelemektedir. Birim kök testi, Sıradan En Küçük Meydan (OLS), Johansen Eşbütünleşme (Koentegrasyon) Testi gibi çeşitli ekonometri tekniklerini uygular. Araştırmada Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) bağımlı değişken, Dış Borç (ED) ve Borç Servisi (DS) bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Sonuç, tüm değişkenlerin 1. fark seviyesinde durağan olduğunu gösterdi. OLS testi, GSYİH ile ED arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve GSYİH ile DS arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Johansen Eşbütünleşme Testi GSYİH ile ED arasında negatif bir ilişki olduğunu ve GSYİH ile DS arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya koymuştur.
Malik ve Hayat, 2010	External Debt and Economic Growth: Empirical Evidence from Pakistan	Bu çalışma, Pakistan'da 1972-2005 döneminde dış borç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi zaman serisi ekonometrik tekniğini kullanarak incelemiştir. Araştırma, dış borcun ekonomik büyüme ile negatif ve önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermiştir. Dış borçta artış ekonomik büyümede düşüşe yol açar.
Kharusi ve Ada, 2018	External Debt and Economic Growth : The Case of Emerging Economy	1990-2015 dönemine ait zaman serisi verileri, Dünya Bankası ve Umman Merkez Bankası'ndan toplanmıştır. Otoregressive Distributed Lag eşbütünleşme yaklaşımıyla yapılan araştırmada, dış borç ve ekonomik büyümenin kısa dönem dinamik yapısını tespit etmek için hata düzeltme mekanizması kullanılmıştır. Çalışma Umman'da dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz ve önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

:U:ysal,Özer ve Mucuk,2009	Dış Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007)	Dış borçlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye için VAR tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ampirik bulgular dış borçların kısa ve uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.
Bilginoğlu, ve Aysu	Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği	Türkiye için 1968-2005 dönemine ait yıllık verilere göre yapılan regresyon analizinde Türkiye'deki dış borçların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu, dolayısıyla Türkiye'nin borç fazlası sorunu ile karşı karşıya olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kamacı,2016	Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi	Bu çalışmada, 6 Orta Asya Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ve Türkiye için, dış borçların büyüme ve enflasyon üzerine etkileri panel veri analizi ile test edilmiştir. 7 ülke için panel veri kullanılmış olup, alınan verilerin durağanlığını test etmek için Breitung Panel Birim Kök Testi kullanılmıştır. Daha sonra, Pedroni eşbütünleşme testi ve Panel Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Yapılan analizlerde, dış borçlardan büyümeye doğru tek yönlü bir nedensel ilişki tespit edilmiştir.
Tülümce ve Yavuz	Türkiye'de Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki	Toplam borç, iç/dış borç, uzun ve kısa vadeli iç/dış borç arasında bir ilişkinin olup olmadığını ARDL ve VAR yöntemleri ile analiz edilmiş olup ARDL analizi bulgulara göre, değişkenler kısa ve uzun dönemde eş-bütünleşik hareket etmektedir. VAR yöntemi kapsamında yapılan etki-tepki sonuçlarına göre, toplam borçlanma, iç ve dış borçlanma, kısa vadeli iç borçlanma ve uzun vadeli dış borçlanma ekonomik büyümeyi negatif etkilemekte iken, uzun vadeli iç borçlanma pozitif etkilemektedir
Çöğürcü ve Çoban,2011	Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009)	Bu çalışmada, dış borç ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye açısından ele alınmıştır. Türkiye'ye ait 1980-2009 yılları arasındaki bazı ekonomik veriler kullanılmıştır. Analizde kullanılan zaman serilerinin ADF testi ile durağanlığı incelenmiştir. Aynı düzeyde durağan hale gelen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla Johansen tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. En Küçük Kareler yöntemiyle bir regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, Türkiye'deki dış borçların ve nüfus artış hızının ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ulusoy ve Küçükkale,1996	Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme Ve Enflasyon Üzerine Etkisi	Yapılan Granger nedensellik testi sonucunda anlamlı bir ilişki bulunmuş ve dış borçların enflasyonu artırıcı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır .Borçlanma ile ekonomik büyüme arasında ise negatif ilişki bulunmuştur.
Gürdal ve Yavuz, 2015	Türkiye'de Dış Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2013 Dönemi	1990:Q1- 2013:Q12 dönemi için zaman serisi yönteminin kullanıldığı çalışmada, dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme (ekonomik büyümeden dış borca doğru tek yönlü) ilişkisi saptanmıştır.
Çiçek, Gözegir ve Çevik, 2010	Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009)	Bu çalışmada, Türkiye için, 1990Q1–2009Q3 dönemi için iç ve dış borçlanma ile büyüme arasındaki ilişki Birim kök testi, Yapısal kırılma testi ve Regresyon analizi yardımıyla 3'er aylık veriler ile araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, iç borç stokundaki herhangi bir artışın GSYİH'da pozitif bir etki meydana getirirken, dış borç stokundaki artışların GSYİH'da negatif bir etki meydana getirdiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Zhumakunova ve Kydyralieva,2017	Kırgızistan'da Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	1993-2015 yılları arası Kırgızistan incelenmiş olup, Regresyon analizi, zaman serileri Ve ADF testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda dış borç ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki saptanmıştır.
Saraç veYücel,2017	Dis Borc ve Ekonomik Buyume Iliskisi Turkiye Ornegi	Bu çalışmada Eşik değer regresyon analizi ile 2000:1 -2016:3 döneminde Türkiye'de dış borç düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda dış borç düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde negatif etki meydana getirdiği saptanmıştır.
Kanca,2017	İç Borçlanma, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme: Türkiye için Ekonometrik Bir Uygulama (1980- 2014)	1980–2014 dönemine ait yıllık büyüme oranı, enflasyon oranı ile iç borç/GSYİH kullanılmıştır. Değişkenlere önce ADF ve PP durağanlık testi uygulanmış ve sonra değişkenler arasındaki nedenselliğin tespiti amacıyla "Toda-Yamamoto" nedensellik testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, enflasyon ile iç borç arasında çift yönlü, büyümeden enflasyona doğru ise tek yönlü nedensellik sağptanmıştır.
Kutlu ve Yurttagüler, 2016	Türkiye'de Dış Borç Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2014 Dönemi İçin Bir Nedensellik Analizi	Çalışmada, Türkiye'de net dış borç stoku ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1998:01–2014:02 dönemi için Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Araştırma saptaması, dış borçtan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığıdır.
Ward ve Ricci ve Pattillo,2002.	External Debt and Growth	1969–98 yılları arasında gelişmekte olan 93 ülkenin geniş panel veri kümesi kıullanılmıştır.. Sonuçlar genellikle farklı ekonometrik metodolojiler, regresyon spesifikasyonları ve farklı borç göstergelerinde güçlüdür. Ortalama borçluluğu olan bir ülke için, borç oranının iki katına çıkarılması, kişi başına yıllık büyümeyi yarı yarıya azaltacaktır.
Panizza ve Presbitero.,2014.	Public Debt and Economic Growth: Is There a Causal Effect?	OECD ülkeleri, 1946-2009 dönemi. Regresyon Analizi, Sonuçlar borç ve büyüme arasında negatif bir ilişki bulan mevcut literatürle uyumludur. Bununla birlikte, borç ve büyüme arasındaki bağlantı, içselliği düzelttikten sonra kaybolmuş ve borç ve büyüme arasındaki negatif korelasyon bulunmuştur.
Afonso ve Alves,2014	The Role of Government Debt in Economic Growth	1970-2012, 14 Avrupa ülkesi incelenmiştir. Kamu borcunun, yıllık ve 5 yıllık ortalama büyüme oranları için ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve ayrıca 1970'ten 2012'ye kadar 14 Avrupa ülkesi için borcun büyümeye doğrusal olmayan etkilerinin varlığını incelenmiştir. GSYİH oranı ile parasal, kamu maliyesi, kurumsal ve makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşimler incelenmiştir. Sonuçta, kamu borcunun her % 1 artışında% -0.01 oranında olumsuz bir etki görülmüştür.

4. Veri Seti ve Amprik Çalışma

Çalışma Koentegrasyon (Eşbütünleşme) analizi ve Durağanlık testi kullanılarak EViews 10 programı ile gerçekleştirilmiştir. Engel ve Granger tarafından ortaya atılan Eşbütünleşme (koentegrasyon) (1987) analizi, zaman serisinin yapısında bozulmaların olduğu durumlarda en iyi analitik çözümleyici durumundadır (Sümer,2013:268). Tahmin edilecek model aşağıdadır.

$GDP=\beta 0+ \beta 1.DB$

Modelde DB, Dış Borçlanma'yı göstermektedir.

Öncelikle serilerin durağanlık dereceleri Augmented (Genişletilmiş) Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılarak incelendi. ADF testi DF testinde otokorelasyon sorunun giderilmesi amacıyla gecikmeli terimlerin eklenmesi ile geliştirilmiş olan boş

hipotezi incelenen serinin durağan olmadığını, birim kök içermediğini öne süren bir durağanlık sınamasıdır. (Uğurlu, 2009:3). Durağanlık zaman serilerinin en önemli bölümünü oluşturmaktadır (Sümer, 2013:265-266). Aşağıdaki tablolarda görülen gecikme uzunluğu bahsedilen bu otokorelasyondan arındırmak için eklenen gecikme sayısını göstermektedir.

Boş Hipotez: GDP birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

		t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği		1.872542	0.9834
Test Kritik Değerleri:	1% düzeyinde	-2.632688	
	5% düzeyinde	-1.950687	
	10% düzeyinde	-1.611059	

ADF testi Level (Seviyede) Durağan Değildir.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerler.

Boş Hipotez: D(GDP) birim kök içerir

Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

		t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği		-4.788378	0.0000
Test Kritik Değerleri:	1% düzeyinde	-2.634731	
	5% düzeyinde	-1.951000	
	10% düzeyinde	-1.610907	

1. Mertebeden Durağan görülmüştür.

*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri
Boş Hipotez: DB birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

		t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği		5.765482	1.0000
Test Kritik Değerleri:	1% düzeyinde	-2.632688	
	5% düzeyinde	-1.950687	
	10% düzeyinde	-1.611059	

AD testi Level (Seviyede) Durağan Değildir.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Boş Hipotez: D(DB) birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

		t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği		-2.355707	0.0199
Test Kritik Değerleri:	1% düzeyinde	-2.634731	
	5% düzeyinde	-1.951000	
	10% düzeyinde	-1.610907	

Mertebeden Durağan görülmektedir.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Boş Hipotez: R2 birim kök içerir
Gecikme Uzunluğu: 0 (SIC)

		t-İstatistiği	Prob.*
ADF Test İstatistiği		-4.530653	0.0000
Test Kritik Değerleri:	1% düzeyinde	-2.634731	
	5% düzeyinde	-1.951000	
	10% düzeyinde	-1.610907	

Hata terimleri ise Level (Seviyede) Durağandır.
*MacKinnon (1996) tek yönlü p-değerleri

Eşbütünleşme uzun dönem ilişkisi nihai modelde görülebilir:
Nihai Model:
Bağımlı Değişken: GDP

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Prob.
C	3.08E+10	1.13E+10	2.733272	0.0101
DB	2.164395	0.054285	39.87105	0.0000
R2(-1)	0.945156	0.150810	6.267201	0.0000
R-kare	0.983728			
Düzeltilmiş R kare	0.982712			
F-statistic	967.3138	Durbin-Watson		1.758828
Prob(F-statistic)	0.000000			

Tahmin Edilen Denklem:

==========

GDP = C(1) + C(2)*DB + C(3)*R2(-1)

İkame Katsayısı:

==========

GDP = 30826342546.5 + 2.16439461513*DB + 0.945156237563*R2(-1)

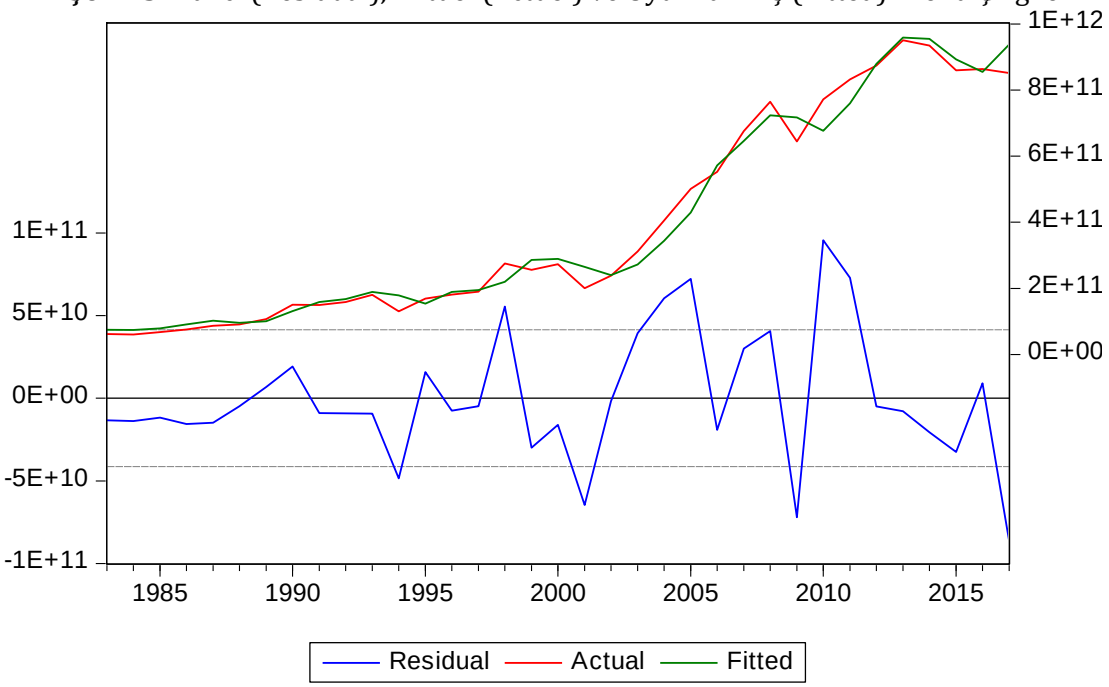
GDP→1.durağan

DB →1.durağan

Bulgulara göre, denilebilir ki, iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Hata duyarlılığına da bakılmıştır. Level (Seviyede) durağan olduğu görülmüştür. Hata terimlerinin bir gecikmeli hali modele hata düzeltme faktörü olarak eklenmiştir. Kısa dönemde bir ilişki görülmez iken, uzun dönemde iki değişken arasında 0.945 oranında ilişkinin olduğu saptanmıştır. Buna göre denilebilir ki, Türkiye'de demokratik hayata geçişi ifade eden 1983 yılından 2017 yılına dek geçen sürede, bütün bir dönem itibariyle dış borçlanmada artış GSYİH'nın artışını etkilemiştir. Bu durum bu dönemde dış borç ile bir ödünç büyümenin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Kalıcı (Residual), Aktüel (Actuel) ve Uyumlanmış (Fitted) Trend Çizgileri

5. Sonuç

Türkiye uzun dönemli ekonomik gelişme sürecinde, kronik olarak döviz darboğazı ve tasarruf darboğazı yaşamasının etkisinde, dış borçlanmayı etkin olarak kullanmıştır. 1983 sonrası dışa açılmanın arttığı ortamda, Türkiye dış borçlanma düzeylerini de yıldan yıla artırmıştır. Bir bakıma Türkiye dışa açılma sürecinde ekonomisini küresel ekonomiye taşırken, 1983'den 2017'ye dek geçen sürede,

özellikle 1985-2007 döneminde ve 2012-2013 yıllarında dış finansmana etkin olarak başvurmuş ve burada ödünç büyüme diyebileceğimiz dış borca dayalı bir büyüme süreci ortaya çıkmıştır. 1983-2017 dönemi eşbütünleşme analizinin de gösterdiği bu olmuştur. Sonuç olarak denilebilir ki, Türkiye'de 1983-2017 yıllarını içeren uzun dönem itibariyle dış borçlanma artışı ile GSYİH arasında olumlu bir ilişki vardır ve bu yıllarda Türkiye'nin dış borçlanmasındaki artış GSYİH'nin büyümesi üzerinde olumlu etkiye sahip olmuştur.

Kaynakça

Afonso, A. ve Alves, J.,(2014), "The Role of Government Debt in Economic Growth", Workıng Papers, Lisboa School of Economics and Business, (Lisboa), https://www.iseg.ulisboa.pt/aquila/getFile.do?method=getFile&fileId=509491&_request_checksum_=0858589fbfd82461e8d217f42c06b2ff64181cec.

Balkanlı, A.O., (2018), "Türkiye'de Ekonomik Gelişme, Dış denge ve Kriz", Filiz Yay. (İstanbul).

Balkanlı, A.O., (2017), "Dış Borçlanmanın İktisat Teorisindeki Yeri ve Makro Ekonomik Etkileri", (Eylül) 8. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, (Köstence/Romanya).

Bilginoğlu, M. A. ve Aysu, A, (2008), "Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, Temmuz-Aralık 2008, (1-23).

Çiçek, H., Gözegir, S. ve Çevik, E., (2010), "Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990–2009)", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, (141-156).

Çöğürcü, İ. ve Çoban, O., (2011)"Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009), KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 13 (21),(133-149).

Gürdal, T. Ve Yavuz, H., (2015), "Türkiye'de Dış Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2013 Dönemi", Maliye Dergisi, Sayı 168, Ocak-Haziran 2015, (154-169).

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirel-1-cente-bile-muhtaciz-57366

http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911591.pdf.

Kamacı, A., (2016), "Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi" , International Journal of Cultural and Social Studies, August, Vol:2 (Special Issue 1), (165-175), http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253530.

Kanca, O. , (2017), "İç Borçlanma, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme: Türkiye için Ekonometrik Bir Uygulama (1980- 2014)", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2017 Cilt: 54 Sayı: 627, (47-58).

Kara, M., (2001), "Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Sürecinde Dış Borç Çıkmazı", S.D.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, C.6.,Sayı:1, (95-110.

Karagöz, K., "Türkiye'de Dış Borçlanmanın Nedenleri Ekonometrik Bir Değerlendirme", Sayıştay Dergisi, Sayı: 66-67, (99-110)

Kutlu, S. ve Yurttagüler,İ., (2016), "Türkiye'de Dış Borç Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2014 Dönemi İçin Bir Nedensellik Analizi", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , Cilt 38 ,Sayı 1 ,Haziran.

Öztürk, S. Ve Çınar, U., (2018), "Kamu Dış Borçlanması Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama (1975-2016), Sosyal Bilimler Metinleri, Sayı:1, (66-79).

Panizza, U. ve Presbitero, A.F. ,(2014), "Public Debt and Economic Growth: Is There a Causal Effect", Journal of Macroeconomics, Volume 41, September, s. 21-41, http://www.siecon.org/online/ wp-content/ uploads/2012/08/Panizza-Presbitero.pdf

Mahmoud, L.O.M., (2015),"The Role of External Debt on Economic Growth: Evidence from Mauritania", International Journal of Economics and Management Sciences,4/4, https://www.researchgate.net/publication/277967696_The_Role_of_External_Debt_on_Economic_Growth_Evidence_from_Mauritania,

Malik, S. ve Hayat, M.K., (2010), "External Debt And Economic Growth: Empirical Evidence From Pakistan", International Research Journal Of Finance And Economics 44, Https://Www.Researchgate.Net/Publication/260321284_External_Debt_And_Economic_Growth_Empirical_Evidence_From_Pakistan,283

Saraç, T. ve Yücel, H., (2017), "Dis Borc ve Ekonomik Buyume Iliskisi Turkiye Ornegi", Turansam,Vol:9,Yaz,35.

Sümer, K.K.,(2013), "Makro Ekonomik Modeller", Beşir Yay. (İstanbul).

Sümer, K.K.,(2013), " Ekonometriye Giriş", Beşir Yay. (İstanbul).

Şahin, G., "1983 Seçimlerine Katılan Siyasi Partilerin Askeri Yönetim Sonrası Türkiyesi'ne İlişkin Söylemleri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi https://www.researchgate.net/ publication/312205979 _1983_Secimlerine_Katilan_Siyasi_ Partilerin_Askeri_Yonetim_Sonrasi_Turkiyesi'ne_Iliskin_Soylemleri (283-307).

Tekeli, İ. ve İlkin, S., (1981),"1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı", O.D.T.Ü., (Ankara).

Tülümce, S.Y. ve Yavuz, E., "Türkiye'de Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki ", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı.

Uğurlu,E., (2009), "Durağanlık Ve Birim Kök Sınamaları, (Ders Notları),(İstanbul).

Ulusoy, A. Ve Küçükkale, Y., (1996), "Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme Ve Enflasyon Üzerine Etkisi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 7, Sayı 21, Yaz,(13-25).

Uysal, D. ve Özer, H. Ve Mucuk, M.,(2009),"Dış Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1965-2007) ", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, (161-178).

Uzgören, N. , Ceylan, G., Uzgören, E., (2007), "Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Model Çalışması", Yönetim ve Ekonomi, Cilt:14 Sayı:2.

Ward, H.P. , Ricci, L. A ve Pattillo, C.A ,(2002), "External Debt and Growth," IMF Working Papers 02/69, International Monetary Fund.

Zhumakunova, T. ve Kydyralieva,Z., (2017), "Kırgızistan'da Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi", Internatıonal Conference On Eurasian Economies, https://www.avekon.org/papers/2019.pdf.

Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)

ISSN: 2459-0029

www.josress.com

2018 © All Rights Reserved